

Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Sosyoekonomik Eşitsizliklerin Temsili

Firdevs Gümüšoğlu¹, Songül Sallan Gül^{2*}, Hüseyin Gül³, Ayşe Dericioğulları Ergun⁴

¹ Prof. Dr., MSGSÜ, FEF, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

^{2*} Prof. Dr., SDÜ, FEF, Sosyoloji Bölümü, Isparta, Türkiye

³ Prof. Dr., SDÜ, İİBF, SBKY Bölümü, Isparta, Türkiye

⁴ Dr. Öğretim Üyesi, MAKÜ, Burdur Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, Burdur, Türkiye

*Sorumlu yazar e-posta: songulgul@sdu.edu.tr

ÖZET

Gelir, servet, meslek, cinsiyet, eğitim, yaş, ırk, milliyet, güç, statü ve benzeri farklılıklar, insanlar arasında sosyoekonomik eşitsizliklere neden olur. Doğuştan gelen ya da sonradan ortaya çıkan bu tür farklılaşmalar ve eşitsizlikler farklı görev, sorumluluk ve ayrıcalıkları beraberinde getirir. Toplumsal norm ve değerlerle birlikte sınıfsal ve hiyerarşik toplumsal tabakalara dönüşebilir. Bu ise temelde toplumların sahip olduğu üretim, tüketim ve paylaşım ilişkilerinden kaynaklanan yapısal bir sorundur. Bu nedenle sosyal devlet anlayışının egemen olduğu çağcıl demokratik toplumlar, yasal ve toplumsal düzenlemelerle, eşitlikçi sosyal politikalarla eşitsizlikleri gidermeye çalışır. Bu alanlardan biri de eğitimdir. Modern toplumlarda eğitim, farklı bireyleri bir araya getirerek, eğitim yoluyla güçlenmelerini hedefler ve ayrımcılıklara karşı farkındalık yaratarak ayrımcılıklarla mücadele etmenin yollarını öğretir. Çocuklara ayrımcılıkla mücadele eğitimi verilen araçlardan biri de okullarda okutulan ders kitaplarıdır. Bu çalışmada, Türkiye’de 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıflarda okutulan toplam yedi Hayat Bilgisi kitabında yer alan, fotoğraflar, çizimler, konular ve örnekler, günlük yaşam pratikleri, sorunlar, cinsiyet rolleri, aile ilişkileri çerçevesinde, sosyoekonomik farklılıkların görünürlüğü açısından analiz edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığınca öğrencilere sağlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan yazılarda, örneklerde, görsellerde vb. yapısal eşitsizliklerin normal/olağan gösterildiği, sınıfsal belirleyicilerin olduğu ve sosyal refah devleti olanaklarının sınırlılığı temelinde çocuklara öğretildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ders Kitapları, Çocuk, Okul, Sosyoekonomik Eşitsizlikler, Sınıfsal Farklılıklar.

Representations of Socio-Economic Inequalities In Life Knowledge Textbooks

ABSTRACT

Differences in income, assets, occupation, sex, education, age, ethnicity, nation, power and status cause socio-economic inequalities among people. Such kind of differences inherited at birth or later brings various obligations, responsibilities or privileges together with them. They can even turn into class and hierarchical social stratum due to social norms and values. This is in fact a structural problem brought about by production, consumption and distribution relations in any given society. Thus, modern democratic societies with welfare state structures

have developed egalitarian social policies and legal and social regulations to alleviate inequalities. One of the areas of these regulations is education. Education in modern societies aims to teach individuals, to empower them, to increase their awareness towards discrimination and skills or tools to deal with discrimination. One of the tools to teach children to fight against discrimination is school textbooks. In this study, life knowledge textbooks used at the grades 1, 2 and 3 at the elementary school level in the 2017-2018 education year in Turkey, a total of

seven different textbooks are reviewed and analyzed for the representations of socioeconomic differences in the forms of pictures, drawings, subjects, examples, everyday living practices, issues, sex roles, family relations, among others. The findings of the study based on the content analysis of elementary school textbooks provided to the elementary students by the Ministry of National Education, examples, visuals etc. utilized in these selected textbooks indicate that structural inequalities and class related determinants are accepted as they are, and that these inequalities are taught on the base of the limits of social welfare state.

Keywords: Textbooks, Child, School, Socioeconomic Inequalities, Class Differences

GİRİŞ

İnsanlar arasında, doğuştan ya da sonradan ortaya çıkan gelir, servet, meslek, cinsiyet, eğitim, yaş, ırk, milliyet, güç, statü ve benzeri farklılıklar ve sosyoekonomik eşitsizlikler, temelde toplumların sahip olduğu üretim, tüketim ve paylaşım ilişkilerinden kaynaklanır. Sosyal devlet anlayışının egemen olduğu demokratik toplumlar, yasal ve toplumsal düzenlemelerle, eşitlikçi sosyal politikalarla bu tür eşitsizlikleri gidermeye çalışır (Sallan Gül, 2004; Koray, 2008). Bu politika alanlarından en önemlilerinden biri de eğitimidir. Modern eğitim, küçük yaştan itibaren insanların bilinçlenmeleri, beceri kazanmaları, güçlenmeleri ve ayrımcılıklara karşı farkındalık kazanmaları ve mücadele etmelerini öğretir. Öğrencilere, çocuklara ayrımcılıklara karşı duyarlılık kazanma ve mücadele ve baş etme yöntemleri eğitimi vermek için ders kitaplarından da faydalanılır.

Bu çalışmada, Türkiye’de 2017-2018 Öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na öğrencilere sağlanan ilköğretim 1, 2 ve 3. sınıflarda okutulan toplamda yedi Hayat Bilgisi kitabı incelenmiştir. Günlük yaşam pratikleri, sorunlar, cinsiyet rolleri, aile ilişkileri gibi konular çerçevesinde, sosyoekonomik farklılıkların nasıl ele alındığı değerlendirilmiştir. İlkokul kitaplarında yer alan yazıların, örneklerin, hikâyelerin, görsellerin analizi temelinde Hayat Bilgisi ders kitaplarında yapısal eşitsizliklerin normalleştirildiği, sınıfsal belirleyicilerin olduğu ve sosyal refah devlet olanaklarının sınırlılığı temelinde çocuklara öğretildiği saptanmıştır.

HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA SOSYOEKONOMİK EŞİTSİZLİKLERİN TEMSİLİNİN ÖRNEKLERLE İNCELENMESİ

Ekonomik ve Kültürel Farklılıkların “Doğallığı” Konusundaki Örnekler

Hayat Bilgisi ders kitaplarında öğrencilerin toplumsal çevrelerinin farkında olmalarını sağlamaya yönelik temaların ele alındığı görülmektedir. Birey-toplum, toplum-toplum ve geleneksel-modern yapılar çeşitli örnekler üzerinden işlenmiştir. Bu çerçevede aile kurumu sıklıkla ele alınan temalar arasındadır. Örneğin “Ailelerdeki Farklılıklar” başlıklı tema da, öğrencilerin çevrelerindeki ailelerin yaşam biçimlerine yönelik farkındalık oluşturmalarını amaçlayan temalar arasındadır. 3. sınıf Hayat Bilgisi kitabında öğrencilere verilen örnekte “Çevrenizdeki aileleri gözlemleyiniz. Bu aileleri kendi ailenizle karşılaştırınız. Benzerlik ve farklılıkları belirleyiniz.” denmektedir. Bu tema çerçevesinde oluşturulan metinde “çok başarılı bir öğrenci”, “il genelinde tüm okullardaki öğrenciler arasında en yüksek puanı almış” olan

Ailelerdeki Farklılıklar

H Çevrenizdeki aileleri gözlemleyiniz. Bu aileleri kendi ailenizle karşılaştırınız. Benzerlik ve farklılıklar belirleyiniz.

Cengiz çok başarılı bir öğrenciydi. Yapılan deneme sınavında il genelinde tüm okullardaki öğrenciler arasında en yüksek puanı almıştı. Ödülünü vermek için köydeki okuluna Vali gelmişti. Vali, Cengiz'i çok sevmiş, evinde misafir etmek için ailesinden izin almıştı.

Cengiz, Vali amcasının evine geldiğinde heyecanı hâlâ devam etmekteydi. Ailenin kendisiyle yaşıt bir kızları vardı. Cemre çok sevimli ve samimiydi. Cengiz'le hemen anlaştılar. Ev çok büyük ve güzeldi. Evin büyüklüğünü gören Cengiz ailenin çok kalabalık olduğunu düşündü. Oysa bu evde sadece Vali, eşi ve çocuğu yaşamaktaydı. Bu, Cengiz'e çok ilginç gelmişti. Çünkü onun evinde ve çevresindeki çoğu evde, anne, baba ve çocuk dışında büyükanne ve büyükbaba da yaşamaktaydı. Hatta Cengiz'in kendine yakın yaşta, onlarla yaşayan bir de halası vardı.

64

Yemek saati gelene kadar Cemre'yle oyun oynadılar. Cemre'nin ayrı bir odası ve ayrı bir yatağı vardı. Oysa Cengiz, halası ve iki kardeşi ile birlikte aynı odada yer yatağında uyuyordu. Neşeli uyku saatlerini düşününce Cemre'nin yalnızlığına üzüldü. Evin annesi yemeğin hazır olduğunu söyleyene kadar acıktıklarını fark etmemişlerdi. Cengiz sadece köydeki düğünlerde kurulan masalara benzer büyük yemek masasını görünce iyice şaşırıldı. Herkese ayrı tabak, çatal, kaşık ve bardak konmuştu. Yemekler çok lezzetliydi ama o yine de aynı tabağa daldırdıkları kaşıkla yedikleri annesinin yemeğinin lezzetini bulamamıştı.

O gün kendi yaşantısından farklı bir ortamda çok güzel ve özel bir gün geçirmişti. Eve geldiğinde yaşadıklarını bir bir ailesine anlattı. Vali amcasının aile yapısı ve yaşantısıyla kendi aile yapısı çok farklıydı. Ama Cengiz'le çok ilgilenmiş ve onu rahat ettirmişlerdi. Tüm farklılıklarına rağmen Cemre'yle de çok iyi anlaşmış ve en yakın zamanda köydeki evlerine gelmesi için söz almıştı. Aile yapıları farklı olabilirdi ama bu arkadaşlıklarının devam etmesini engelleyemezdi.

Kendi ailenizle Cengiz ve Cemre'nin ailelerini karşılaştırınız. Belirlediğiniz benzerlik ve farklılıkların neler olduğunu arkadaşlarınızla paylaşınız.

! Aile, toplumun en küçük birimidir. Bazı aileler anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileyken, bazı ailelerde diğer aile büyükleri de yer alır. Böyle ailelere geniş aile denir.

? Aileler arasında ne gibi farklılıklar olabilir? Bu farklılıkların nedenleri neler olabilir?

OKK s. 59

65

Cengiz'den söz edilir. Cengiz'e ödülü vermek için Vali köydeki okullarını ziyarete gelir. Metin şöyle devam eder:

“Vali, Cengiz'i çok sevmiş, evinde misafir etmek için ailesinden izin almıştı. Cengiz, Vali amcasının evine geldiğinde heyecanı hâlâ devam etmekteydi. Ailenin kendisiyle yaşıt bir kızları vardı. Cemre çok sevimli ve samimiydi. Cengiz'le hemen anlaştılar. Ev çok büyük ve güzeldi. Evin büyüklüğünü gören Cengiz ailenin çok kalabalık olduğunu düşündü. Oysa bu evde sadece Vali, eşi ve çocuğu yaşamaktaydı. Bu, Cengiz'e çok ilginç gelmişti. Çünkü onun evinde ve çevresindeki çoğu evde, anne, baba ve çocuk dışında büyükanne ve büyükbaba da yaşamaktaydı. Hatta Cengiz'in kendine yakın yaşta, onlarla yaşayan bir de halası vardı. Yemek saati gelene kadar Cemre'yle oyun oynadılar. Cemre'nin ayrı bir odası ve ayrı bir yatağı vardı. Oysa Cengiz, halası ve iki kardeşi ile birlikte aynı odada yer yatağında uyuyordu. Neşeli uyku saatlerini düşününce Cemre'nin yalnızlığına üzüldü. Evin annesi yemeğin hazır olduğunu söyleyene kadar acıktıklarını fark etmemişlerdi. Cengiz sadece köydeki düğünlerde kurulan masalara benzer büyük yemek masasını görünce iyice şaşırıldı. Herkese ayrı tabak, çatal, kaşık ve bardak konmuştu. Yemekler çok lezzetliydi ama o yine de aynı tabağa daldırdıkları kaşıkla yedikleri annesinin yemeğinin lezzetini bulamamıştı. O gün kendi yaşantısından farklı bir ortamda çok güzel ve özel bir gün geçirmişti. Eve geldiğinde yaşadıklarını bir bir ailesine anlattı. Vali amcasının aile yapısı ve yaşantısıyla kendi aile yapısı çok farklıydı. Ama Cengiz'le çok ilgilenmiş ve onu rahat ettirmişlerdi. Tüm farklılıklarına rağmen Cemre'yle de çok iyi anlaşmış ve en yakın zamanda köydeki evlerine gelmesi için söz almıştı. Aile yapıları farklı olabilirdi ama bu arkadaşlıklarının devam etmesini engelleyemezdi.” (Kapulu ve Bayram, 2017b: 64-65).

Yukarıdaki örnekte farklı aile yapılarıyla ilgili olumlu ve olumsuz iletiler bulunmaktadır.

Olumlu iletiler: Vali ve ailesi Cengiz'e karşı çok sıcak davranmış, güzel bir gün geçirmesini sağlamıştır. Vali'nin ailesi çekirdek aile tipine karşılık gelirken, Cengiz'in ailesi; annesi, babası, iki kardeşinin yanı sıra büyükanne, büyükbaba ve halasını da içeren geniş ailedir (köylü aile). Bu örnekte çocukların aile tipleri konusunda bilgilenmelerinin amaçlandığı görülür. Ancak sosyolojik değeri olan söz konusu iletiler, olumlu ve olumsuz anlamlar içermektedir. Bu metinde olumsuz iletiler ise; Cengiz, Vali'nin kızı Cemre'nin ayrı odası ve yatağı olduğunu görmüştür. Vali'nin kızı Cemre'nin yalnız olduğunu düşünür ve üzülür! Burada kardeşi, büyükanne ve büyükbabası olmayan çocukların yalnız olduğu iletileri bulunur. Öte yandan masada ve ayrı tabaklarda yemekle, yerde ve aynı tabakta kalabalık bir ortamda yemek karşılaştırılır. Geleneksel yer sofrası görsel desteğiyle olumlanır ve aynı tabakta yenen yemek daha lezzetli bulunur. Yine metinde iki kardeşin ve halaların aynı odada yer yatağında yatması doğallaştırılır. Bunun yanı sıra valinin eşi ve Cemre'nin annesi olan kadına "evin annesi" sıfatı verilir. "Evin annesi"nin yemeği hazırladığına da işaret edilen cinsiyetçi iletiler çocuklara yüklenir.

Sonuç olarak bu örnekte, sosyoekonomik durumu farklı olan iki aile karşılaştırılır. Geleneksel aile yapısı ve köylü ailenin yaşam koşulları yüceltilerek, mutlulukla söz konusu koşullar arasında bağ kurulur. 3. Sınıf öğrencisine verilen ileti, köylünün söz konusu yaşam biçiminin değişmemesi yönündedir.

3. sınıf Hayat Bilgisi kitabında yer alan bir başka örnekte ise, "Farklı Düşünebiliriz" teması işlenir. Örnekte, okuldan eve ağlamaklı bir biçimde gelen Aylin'e annesi ne olduğunu sorar. Sıra arkadaşı olan Elif'i babası kız olduğu için okula göndermek istememektedir. Aylin annesine şöyle sorar: "Bu nasıl baba?" Aylin'in annesi, kızına şöyle yanıt verir:

"Sakin ol Aylin, yapılan ne kadar yanlış olsa da böyle konuşman doğru değil. Elif ailesi tarafından okula gönderilmek istenmeyen birçok kızdan sadece biri. Yarın üyesi olduğum dernekdeki arkadaşlarımla görüşürüm. Elif için yapılabilecek bir şeyler mutlaka vardır. Çok geçmeden annesi Aylin'i mutlu edecek haberi verdi. Dernekdeki arkadaşlarıyla Elif'in ailesini ziyarete gidecekler, Elif'i okula göndermeleri için onları ikna etmeye çalışacaklardı. Annesi ne kadar ısrar ettiyse de Aylin'i Eliflere gelmekten vazgeçiremedi. Elifler çok kötü durumda olan bir gecekonduda yaşıyorlardı. Dokuz kardeşiz dediğinde Aylin, Elif'in şaka yaptığını düşünmüştü. Bu ufakık ve harap evde bu kadar kişi nasıl yaşıyorlardı? Dernek başkanı biraz sohbetten sonra konuya girdi. Tüm çocukların eğitim hakkı olduğunu, Elif'in de okumasının gerekliliğini anlatmaya çalıştı. Dernek başkanı ne dediyse Elif'in babası "Elif evde kalıp küçük kardeşlerine bakacak. Annesi, ben ve ağabeyleri de işe gideceğiz. Onun okulda ne işi var?" diyordu. Aylin, Elif'in babasının sözlerini duydukça sinirleniyor, ilk defa gördüğü bu adamın davranışlarından üzüntü duyuyordu. Annesi Aylin'in bu durumunu fark edip kimseye belli etmeden kızının sinirle sığıttığı ellerini şefkatle avuçladı ve kulağına Aylin'in bir daha hiç unutmayacağı sözleri fısıldadı. "Sevgili kızım, kararından vazgeçmemek için direnen bu insana kızmamalısın. Bu kişi, çevresinde çoğunlukla kendi gibi düşünen insanlar olduğu için verdiği kararın doğru olduğuna inanıyor. O kadar çok sıkıntıları ve sorumlulukları var ki Elif'in geleceğini düşünmeden onun evde olmasının gerekliliğine inanmış. Onu hor görerek, düşüncesinden dolayı azarlayarak alışkanlık ve düşüncelerini yok sayamayız. Onu dinlemeli ve ön yargılı davranmadan sorunu çözmeye çalışmalıyız." Gerçekten de sakinliği ve saygıyı elden bırakmayan annesi ve arkadaşları, Elif'in küçük kardeşleri için bir kreş ayarlayacaklarını, kreş ücretini ve Elif'in okul masraflarını karşılayacaklarını söylediler. Elif'in okuması ve okumaması durumunda neler yaşayabileceklerini anlattılar. Evden ayrılırken herkes çok mutluydu. Elif okula devam edebilecekti." (Kapulu ve Bayram, 2017b: 67).

Bu metinden de görüldüğü gibi anlatı mutlu bir sonla tamamlanır. Metnin ana teması, "farklı düşüncelere" karşı sabırlı ve hoşgörülü olarak yaklaşmak, çözüm üretmektir! Söz konusu metinde de önceki örnekte olduğu gibi iki farklı aile tipi karşımıza çıkar. Her iki aile de çekirdek ailedir. Ancak ailelerden birinin sosyoekonomik düzeyi oldukça yüksektir. Bu aile,

çocuğun eğitimini ve duygu durumunu yakından takip etmektedir. Aylin'in annesi, belirtilmemekle birlikte ev kadınıdır. Anne, çocuğundan öğrendiği sorunu ilettiğinde, hemen harekete geçen bir derneğe üyedir. Bu durum annenin dernekte aktif bir üye olduğunu düşündürmektedir. Ailede babadan söz edilmez. Annenin, çocuğuyla ilgili kararlarda da aktif olduğu görülür.

İkinci aile ise küçük bir gecekonduda, dokuz çocuğuyla yaşayan ataerkil bir ailedir. Baba son kararı verendir, anne çocuğuyla ilgili hiçbir karara katılacak güce sahip değildir. Sorun sadece yoksullukla ilişkili olarak dile getirilir ve aileye ekonomik yardım yapılarak sorun tatlıya bağlanır. Dernek çocukların eğitim ve bakım ücretlerini üstlenir, Elif, sosyoekonomik düzeyi kendinden oldukça yüksek olduğu görülen arkadaşı Aylin'in annesi sayesinde okuluna kavuşur! Bu metinde, nedeni ne olursa olsun 3. Sınıf öğrencisi olan çocuğunun okula gitmesini engelleyen bir baba söz konusudur. Burada toplumsal eşitsizlikler açısından iki temel değişken söz konusudur. İlki, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerdir, ikincisi de sosyal adaletsizlikler sonucu ortaya çıkan yoksulluktur. Ataerkil ailede babanın ailenin dar gelir kaynaklarını hane içindeki dağılımında kız çocuğu için kullanmayı istememesi, hatta engel olması durumu vardır. Bu toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı bir ayrımcılıktır. Ancak örnekte sorun, yani kız çocuğunun okulu bırakma durumu babanın yoksulluk sonucu verdiği bir karar gibi gösterilmektedir. Yine ekonomik yetersizlikle ortaya çıkan yoksullukla mücadeleye sivil toplumun desteği çözüm olarak gösterilmekte ve devletin sosyal devlet olma niteliği göz ardı edilmektedir. Babanın yoksulluğuna ve çocuğun okula devamına çözüm bulan devlet değil, bir dernektir! Bu örnek ataerkil aile yapısını eleştirmeden yardım severlik anlayışıyla sorunu sivil topluma havale etmektedir. Oysa sosyal devlet anlayışı, bireyin ve özelinde de çocuğun refahında temel sorumluluğu devlete verir. Yine bireysel refah ve sorumluluk, dayanışma, sosyal ve kültürel bütünleşmenin sağlanması devletin kurum ve organları aracılığıyla gerçekleşir. Sivil toplum kuruluşlarının yardım severliği ise gönüllülük temelinde ve geçici niteliktedir. Bu sorumluluğu devletten sivil topluma devretme anlayışı yeni sağın refah anlayışıyla örtüşen bir niteliktir ve bu haliyle ders kitapları devletin sorumluluğunu göz ardı etmektedir. Yine metinde, en temel insan hakları arasında yer alan çocuğun eğitim hakkının engellenmesine yönelik önlemlerden devlet muaf kılınarak, "kreş ücretini ve Elif'in okul masrafları"nı karşılayan dernek aracılığıyla, paralı eğitim meşrulaştırılırken, binlerce kız çocuğunun eğitime erişim hakkının engellenmesi doğallaştırılır. Oysa eğitimin eşitsizlikleri önleyici işlevi olduğu unutulmamalı ve çocukların bu tür eşitsizlik ve ayrımcılıklarla nasıl mücadele etmesi gerektiği öğretilmelidir.

Benzer biçimde 3. sınıf Hayat Bilgisi öğrenci çalışma kitabında “Farklı Düşünebiliriz” konulu tema ele alınırken, farklı sosyoekonomik özelliklere sahip üç aile resmi verilir. Ailelerden biri köyde yaşar ve evlerinin önünde eski model bir araba bulunur. Annenin başı örtülüdür ve eşler birbirlerinden uzakta durmaktadır. İkinci aile ise müstakil bir evde oturmaktadır, önceki örnekte yer alan arabayla kıyaslandığında daha yeni bir arabaya sahiptir. Orta üst sınıf ve modern bir aile görünümündedir. Eşler birbirine sarılmış, birbirlerine destek olan bir ifadeyle gülümsemektedir. Son aile tipi de üst sınıfa ait bir aile görünümündedir. Annenin ve babanın duruşu diktir, varlıklı olmanın getirdiği bir özgüven ve mutluluk ifadesiyle gülümserler. Ancak eşler, birbirlerinden mesafe olarak uzaktadır. Arkada çok büyük, müstakil bir ev ve lüks bir araba görünmektedir.

Bu kitapta öğrencilere yöneltilen soru şudur: “Bu çocukların giysilerinin, oturdukları evlerin, kullandıkları arabaların farklı olması onlarla olan ilişkilerinizi etkiler mi? Neden?” (Kapulu ve Bayram, 2017b: 60). Öğrencilere yöneltilen bu sorulardan görüldüğü gibi, “farklılık” kavramı yaşam biçimi temelinde tüketim alışkanlıkları üzerinden ele alınmaktadır. Tüketim toplumunun göstergeleri temelinde çocuklara toplumsal hiyerarşiler öğretilmekte, daha iyi tüketim yapmanın insanı mutlu ve güçlü kılacağı beklentisi üzerinden kapitalist tüketim toplumun değerleri öğretilmektedir. Henüz 3. Sınıfta okuyan çocuklarda tüketim kültürü, farklılık ve mutluluk kavramlarına ilişkin kalıp yargılar oluşturulmaktadır.

Aynı şekilde “Benim Eşsiz Yuvam” Teması Ölçme ve Değerlendirme Çalışmasında da verilen resimde yer alan öğretmen “Farklı sosyal ve ekonomik durumlara sahip kişilerin bakış açıları da farklı olabilir” ifadesini kullanmaktadır. Öğretmenin açıklamasına göre “Aşağıdakilerden hangisini yapmalıyız?” sorusu öğrencilere yöneltilir (Kapulu ve Bayram, 2017b: 82). Öğrencilerden “Önyargısız davranmalıyız” yanıtını vermesi beklenir. Bir toplumdaki sosyoekonomik farklılıklar konusunda öğrencilerin düşünmelerini ve tartışmalarını engelleyen bu yaklaşım, farklılıkların doğallığını benimsetme işlevi görür.

Sosyoekonomik durumun belirleyicileri arasında bireylerin meslekleri ve kazançları gelir. Ders kitaplarında meslekler konusuna da sıklıkla yer verilir. Çeşitli meslekler öğrencilere tanıtılır ve “Çevrenizde hangi meslekleri gözlemliyorsunuz? Sizin hayalinizdeki meslek nedir?” sorusu yöneltilir. Bir örnekteki resimde doktor, kepece operatörü, terzi ve resim yapan bir kız çocuğu yer alır. Bu mesleklerin yaşamımızdaki yeri şu cümleyle anlatılır: “Tüm ihtiyaçlarımızı kendimiz sağlayamayız. Öyle olsaydı herkesin evinde bir öğretmen, bir terzi, bir fırıncı, bir tamirci, bir doktor vb. olmalıydı. İnsanların ihtiyaçları meslekleri ortaya çıkarmıştır. Her mesleğin kendine ait özellikleri vardır. Bütün meslekler önemlidir. Çünkü hepsi farklı bir ihtiyacımızı karşılamaktadır.” Bütün mesleklerin önemli olduğunun belirtildiği bu örnekte, çocukların doktor, mimar ve ressam olma hayallerini dile getirdikleri görülür. Kepece operatörlüğü ve terziilik ise seçilen meslekler arasında değildir (Kapulu ve Bayram, 2017b: 60). Öğrencilere verilen bu metinde bütün meslekler önemli görülür, ancak hiyerarşik olarak bazı meslekler daha da önemli sayılır ki, resimlenmez!

Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan bir başka tema da “tutumluluk”tur. Çocukların tutumlu olmasına yönelik iletilerin verilmek istendiği düşünülmektedir. Ancak bu iletilerde de ülkemizdeki sosyoekonomik farklılıkların ne denli derinleşmiş olduğu görmezlikten gelinir. Kumbara örneği üzerinden para biriktirmenin önemine değinilir.

“Damla damla akan sudan/ Koca göller dolup taşar./ Tutumsuzlar kalır yolda, Tutumlular dağlar aşar./ Biz tutumlu çocuklarız, Para dolu kumbaramız./ İnsanlar kara günde,/ Kimseye el açmamalı./ Çalışmalı, kazanmalı,/ Hiçbir işten kaçmamalı./ Biz tutumlu çocuklarız,/ Para dolu kumbaramız.” (Aslan, 2017b: 86). Bu ve benzeri örneklerde Türkiye’de işsizliğin ve yoksulluğun derinleştiğinin ve yapısal bir sorun olduğunun görmezden geldiği açıktır. Ancak yoksul olma hali tasarruf yapmamakla özdeş görülmekte ve müsrif olunmazsa, tutumlu davranılırsa muhtaçlık olarak sunulan yoksulluğa düşülmeyeceği mesajı çocuklara verilmektedir. Bu örneği okuyan 2. Sınıftaki bir öğrenci, bir toplumdaki yoksulluğun nedeninin

“çalışmamak, işten kaçmak” ve bireylerin tutumsuz olmalarından kaynaklandığını düşünür. Oysa çocuklara verilen iletide “Para dolu kumbara” ya sahip olmak oldukça kolaydır!

BELİRLİ GÜN VE HAFTALAR
TUTUM, YATIRIM VE TÜRK MALLARI HAFTASI
(12 - 18 Aralık)

TUTUMLU ÇOCUK

Damla damla akan sudan,
Koca göller dolup taşar.
Tutumsuzlar kalır yolda,
Tutumlular dağlar aşar.

Biz tutumlu çocuklarız,
Para dolu kumbaramız.

İnsanlar kara günde,
Kimseye el açmamalı.
Çalışmalı, kazanmalı,
Hiçbir işten kaçmamalı.

Biz tutumlu çocuklarız,
Para dolu kumbaramız.

İ. Hakkı SUNAT

86

Orta Sınıf Göstergesi Olarak Çocuk Odaları...

Hayat Bilgisi müfredatıyla ilintili olarak çocukların kişisel bakımları, ev içi yaşamlarında düzenli ve temiz olmaları, ev içindeki kaynakları yerinde kullanmaları ders kitaplarında ele alınan temalardır. Bu bağlamda çocuklar, evlerinin çeşitli bölümlerinde resimlenirler. Bunlar genellikle banyo, salon ve çocukların odalarıdır. Bu mekânlarda her türlü yaşam araç- gereci ve eşya bulunur. Oldukça renkli, konfor çağrıştıran mekân düzenlemesi söz konusudur. Modern ev yaşamı tek bir sınıfın aile örüntüsü içinde ele alınır. Çocukların odalardaki davranış ve yaşam biçimleri ev eşyaları, mekân düzenlemesi, giyiniş biçimleri ve bilgisayar gibi sahip olunan araçlara ilişkin özelliklerin orta sınıf ailesine ait bir çocuk imge ve değerleriyle beraber sergilendiği görülmektedir.

Çalışma Zamanı

Halil'in odasını inceleyiniz. Ona, eşyaların nasıl kullanılacağıyla ilgili öneriler yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

“Temiz ve Düzenliyiz” başlıklı konuda, Emin, Defne ve Ömer’in evlerinde yükledikleri sorumlulukları nasıl yerine getirdikleri örneklerle anlatılır: “Oyuncaklarınızı, uzun süre kullanabilmek için neler yapıyorsunuz?”, “Emin, kişisel eşyalarını temiz ve düzenli kullanır. Giysilerini özenle katlar ve dolaba yerleştirir.”, “Defne, oyuncaklarını dikkatli kullanmaz. Bu yüzden oyuncakları çabucak eskir.”, “Ömer, derslerini bitirince masasının üzerini düzenli

birakır. Bu sayede aradığı eşyaları kolayca bulur.” (Aslan, 2017a:48-50).

TEMİZ VE DÜZENLİYİZ

Öğrenmeden Önce

Oyuncaklarınızı, uzun süre kullanabilmek için neler yapıyorsunuz?

Resimlerdeki çocuklar, kişisel eşyalarını nasıl kullanıyorlar? Siz kişisel eşyalarınızı nasıl kullanıyorsunuz?

Emin, kişisel eşyalarını temiz ve düzenli kullanır. Giysilerini özenle katlar ve dolaba yerleştirir.

Defne, oyuncaklarını dikkatli kullanmaz. Bu yüzden oyuncakları çabucak eskir.

Ömer, derslerini bitirince masasının üzerini düzenli bırakır. Bu sayede aradığı eşyaları kolayca bulur.

48

Metnin devamında kitaplarda yer alan orta sınıf ailelerin çocuklarına ait oda görsellerinin başka örnekleri yer almaktadır:

“Hangi çocuklar kişisel eşyalarını temiz ve düzenli kullanıyor? İşaretleyiniz.” (Aslan, 2017a:59).

4) Hangi çocuklar kişisel eşyalarını temiz ve düzenli kullanıyor? İşaretleyiniz.

“Nasıl Daha İyi Öğreniriz?” (Kapulu ve Bayram, 2017a: 36).

“Sınıf kitaplığından okumak için aldığım kitap bu. Ortada bırakmamalıydım. Ne yapacağım şimdi?” (Kapulu ve Bayram, 2017a: 24).

Yukarıda yer alan fotoğrafta hasta arkadaşlarını ziyaret eden çocuklar yer almaktadır. Orta sınıf ailenin çocuk odası resmedilmektedir (Aslan, 2017a:23-26-27-36).

	
Eve döndükten sonra yemeğini yer ve bir süre dinlenir.	Okulda öğrendiklerini evde tekrar eder.
	
Bir süre oyun oynar.	Dinlenmek için bir süre televizyon seyrederek.
	Akşam planladığı saatte, erkenden yatar.

27

5) Gün içerisinde yapılanları gerçekleşme sırasına göre numaralandırınız.

GEREKSİZ KULLANMAYALIM

Öğrenmeden Önce

Evimizin temizliğini yapabilmek için hangi kaynak ihtiyacı duyuyoruz?

Bekir, kaynakları nasıl kullanıyor? Onun bu davranışlarının sonucunda neler oluyor?

50

Dursun ve Eşgi'nin dikkat çektikleri gibi ilköğretimin birinci basamağındaki ders kitaplarındaki soyut kavramların somut hale getirilmesinde öğretim materyalleri büyük rol oynar (2008: 22). Yukarıda yer alan görsellerin hepsinde çocuğa ait bir oda olduğu görülmektedir. Odalarda çocukların bilgisayarları, müzik setleri, çalışma masası, çalışma masası lambası, dolabı, karyolası, yatağın başucunda lambası, renkli yatak örtüleri, oyuncakları, kitapları, duvarda resimler bulunmaktadır. Çocuk odalarının pencereleri oldukça büyüktür ve yeterince ışık almaktadır. Bütün bu mekân düzenlenmesinin ve eşyaların çocukların ihtiyaçlarına yönelik olduğu açıktır. Ancak Türkiye'de kaç çocuğun bu imkânlarla erişebildiği tartışma konusu yapılmamakta, ideal tip olarak orta sınıf aile çocuklarının sahip oldukları bir yaşam biçimi çocuklara öğretilmektedir. Bu tek tip, orta sınıf çekirdek aile yaşam biçimi çocukların toplumsal eşitsizlikleri görmesini, farklı ailelerdeki fırsat ve olanaksızlıkların yarattığı eşitsizlikleri sorgulamasını engellemektedir. Ayrıca bu durum sosyal hizmet kurumlarında barınan binlerce çocuğun varlığını da göz ardı etmektedir. Tek tip aile ve çocuk odası kurgusu olağan bir durum değildir. Önemli olan çocukların her ortamda belirli alışkanlıkları kazanmasıdır. Örneğin yaşadıkları ortamlarda düzenli ve tertipli olmak, suları açık bırakıp müsriflik yapmamak, oyun araçlarını korumak, düzenli uyumak ve diş fırçalamak, uyunca pijama giymek gibi günlük bakım alışkanlıklarını kazanması ve davranış kodlarını öğrenmesidir. Kalabalık, dar gelirlili ve yoksul ailelerde pek çok çocuğun kendine ait olan bir odası yoktur. Bu nedenle ortak kullanım alanlarında yaşayan çocukların, odaları olmasa da, bu tür davranışları nasıl öğreneceklerine ilişkin örneklerin verilmesi, çocukların kendi yaşantıları ile özdeşleşmelerini sağlayacak ve farkındalıklarını geliştirecek nitelikte olması gerekir. Ancak ders kitaplarındaki öğretiliş biçiminde olduğu gibi, tek tip ailede ve odası olursa kazanılacak davranış örüntüleri anlayışıyla sunulması doğru değildir. Bu tür örneklerin ancak Türkiye'deki bütün çocuklara asgari yaşam koşulları sağlandıktan sonra verilmesi kabul edilebilir.

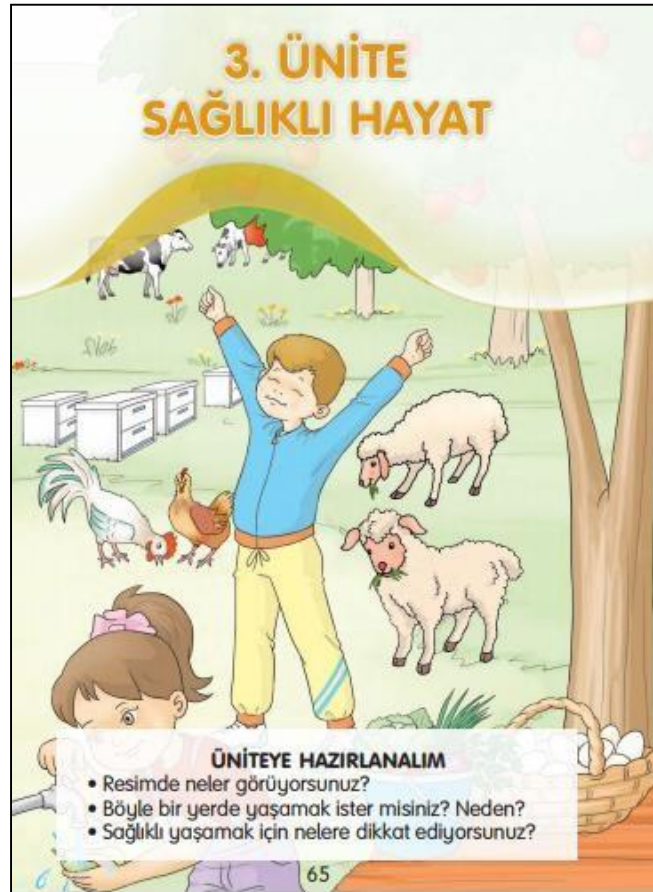

Yukarıdaki resimler incelendiğinde en olumlu öge 6. Egzersizde farklılıkların öğretilmesi bağlamında çocuklara engel türlerine ilişkin alıştırmaların verilmiş olmasıdır. Ancak engelli çocukların benzer davranış örüntülerini nasıl kazanacaklarına ilişkin ise, hiçbir görsel öge olmadığı gibi anlatı ve örnek de bulunmamaktadır.

Beslenme ve Sağlık Konularında Yaşanan Toplumsal Eşitsizlikler

Ders kitaplarının bütününde beslenme konusu “ideal” bir kurgu üzerinden verilir. Bu kitaplarda sağlıklı beslenmenin önemine dikkat çekilir, öğünlerin atlanmamasının gerektiği, her öğünde hangi yiyeceklerin tüketileceği birinci sınıftan itibaren öğrencilere örnekler eşliğinde anlatılır. Başlıca örnekler şöyledir:

“Öğünlerimize Dikkat!” “Kahvaltı günün en önemli öğünüdür. Kahvaltıda peynir, zeytin, yumurta, reçel ve bal gibi yiyecekler yemeliyiz. Kahvaltı yapmadan okula gelmemeliyiz.”, “Öğle yemeğinde; et, balık ve sebze gibi yiyecekler tüketmeliyiz.”, “Akşam yemeğinde sebze yemekleri yemeliyiz. Ayrıca yoğurt ve meyve tüketmeliyiz.” (Akgül vd., 2017:95-96).

“Günde kaç öğün yemek yiyorsunuz? Bu sabah kahvaltıda neler yediniz?” “Tüm canlılar yaşamını sürdürebilmek için beslenmek zorundadır. Hareket etmek, görmek, duymak, hatta düşünebilmek için bile besinlere ihtiyacımız vardır”, “Et, balık, yumurta, süt, peynir gibi yiyecekler büyümemiz için gereklidir.”, “Tereyağı, ceviz, fındık, ay çekirdeği, zeytin, badem gibi yiyecekler de enerji verir.” (Aslan, 2017b: 66-67).

“Sağlıklı Hayat”la doğal olan arasında ilişki kurular: “Resimde neler görüyorsunuz? • Böyle bir yerde yaşamak ister misiniz? Neden? • Sağlıklı yaşamak için nelere dikkat ediyorsunuz?” (Aslan, 2017b: 65).

Ders kitabında kullanılan görseller metinleri destekler nitelikte kurgulanır. Yanlış ve doğru beslenme resimlenir. Örneklerden birinde bir çocuk köfte ve salata yerken, diğesinde ise hamburger yerken gösterilir. Metinde öğrencilere şu soru yöneltilir: “Dengeli beslenmeyen çocuğa hangi yiyecekleri tüketmesini önerirsiniz?” (Aslan, 2017b: 70)

Görüldüğü gibi ders kitaplarında ideal beslenme örnekleri çocuklara benimsetilmek istenmektedir. Bu beslenme biçimine erişim olanakları olmayan, evine et, balık, süt, yumurta, meyve, sebze vb. yiyecek girmeyen ya da sınırlı olarak giren milyonlarca çocuğun, kendisine sunulan eğitim biçimine yabancılaşmaması nasıl mümkün olacaktır? Benzeri sorulara ders kitaplarında yer yerilmemektedir. Oysa toplumsal eşitsizlikleri en çok yaşayan kesimlerden olan yoksullar, özellikle çocuklar erken çocukluk dönemlerinde beslenme yoksunluğu yaşamaktadır. Bu da çocukların okul başarısını olumsuz yönde etkilemekte ve daha sonraki hayatlarında da potansiyellerini ortaya koymalarına engel oluşturmaktadır. Özellikle büyük kentlerdeki yoksul haneler, düşük kaliteli evlerde ya da yerleşim alanlarında kalabalık odalar, ev ve oyun alanlarının yokluğu gibi çocuk yoksulluğunun farklı boyutlarını yaşamaktadırlar (Kahraman ve Sallan Gül, 2015: 344).

Ders Kitaplarında Doğum Günü Kutlamaları

Beslenme konusuna paralel olarak ders kitaplarının son yıllarda vazgeçilmez temaları arasında doğum günü kutlamaları gelmektedir. Doğum günü kutlamaları “Duygularımız”, “Mutluluk”, “Unutulmama”, “Paylaşmak”, “Özel Günlerde Birlikte Olmak”, “Kurallara Uyarız, Güvenli Yaşarız” vb. temalar çerçevesinde karşımıza çıkar. Örneklerle yakından bakıldığında süslenmiş mekânlar, renkli balonlar, bazı görsellerde hediyeler ve arkadaşlarıyla birlikte olan mutlu çocuklar görülür. Doğum günlerinin olmazsa olmazları arasında üzerinde mumları yanan pasta resimleri ders kitaplarında yerini alır!

Aşağıda yer alan görselde arkadaşlarının sürpriz yaptığı çocuk duygularını şöyle ifade eder: “Doğum günümü unuttuğunuzu düşünmüştüm. Şimdi çok mutluyum.” (Kapulu ve Bayram, 2017a: 17).

“Resimlerdeki çocuklar için arkadaşlık hangi anlamlara geliyor? Sizce arkadaşlık nedir?”
“Birlikte Zaman Geçirmektir.”, “Paylaşmaktır”, “Yardımlaşmaktır”, “Özel günlerde Birlikte Olmaktır.” (Aslan, 2017a:21)

“Dört beş yaşlarındaydım. Babamın doğum gününde hediye ettiği bisiklete binmek için çok heveslenmişim. Ancak boyum pedallara yetişmiyordu...” (Kapulu ve Bayram, 2017c: 102).
“Kurallara Uyarız, Güvenli Yaşarız” başlıklı konuda çocuklar, doğum günü kutlaması üzerinden tehlikelere karşı bilgilendirilmektedir. (Akgül vd., 2017:110).

Sonuç olarak, doğum günü kutlamaları, pastalar, süslemeler, hediyeler vb. örnekler, sosyoekonomik farklılıkları yok sayan iletileri içermektedir. Araştırmaya konu olan ders kitaplarının 6-9 yaş grubundaki çocukları içerdiği düşünüldüğünde, bu iletilerin çocukların ruh dünyasını nasıl etkilediğini tartışmak gerekmektedir.

İlgi Alanları ve Çocuklar: Bisiklet, Paten ve Müzik...

Yukarıda da değinildiği gibi ders kitaplarındaki görsellerde güzel döşenmiş çocuk odalarında müzik dinleyen, bilgisayarının başında ders çalışan çocuklar sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bisiklete binen çocuk temasının da ders kitaplarında yer aldığını söylemek mümkündür. Trafik kurallarının öğretildiği “Güvenli Hayat” başlıklı konuda kasklarını takmış, mutlu bir biçimde gülümseyerek bisiklete binen iki çocuk resmine yer verilmiştir. (Akgül vd., 2017:106) Trafikte güvenli davranış kalıpları benimsetilmek amaçlanırken şu örnekler verilir: “Resimlerdeki çocuklar güvenlikleri için hangi kurallara dikkat ediyorlar?” “Bisiklet, kaykay, paten gibi araçlarımızı taşıt trafiğinin olmadığı yerlerde süreriz.”, “Kas, dizlik ve dirseklilik takmaya ve uygun kıyafetler giymeyi unutmam.”, “Araçlarımızı hızlı kullanmamaya, akrobatik hareketler yapmamaya özen gösteririz.” (Aslan, 2017b: 99-100).

Bir başka kitapta da çocukların ilgi alanlarına dikkat çekilmek istenir. Örnekte müzik dinleyen, resim yapan, kitap okuyan ve bisiklete binen çocuklar resimlenir: “Resimdeki çocuklar neler yapmaktan hoşlanıyorlar? Siz de yapmaktan hoşlandığınız etkinliklere örnekler veriniz.” (Aslan, 2017a:11).

Benzer bir söylem resimler üzerinden devam eder: “Hangi sanat ya da spora ilgi duyuyorsunuz? Arkadaşlarınız da sizin gibi mi düşünüyor?” sorusu çocuklara yöneltilir. Keman çalan, resim yapan, müzik dinleyen, engelli olan ama basket oynayan çocuk resimleri kitapta yer alır (Aslan, 2017a:13).

Sanatın yanı sıra çocukların spora ilişkin bilgilerinin artması ve ilgi duymalarının hedeflendiği metinlerde, sosyoekonomik açıdan ulaşılabilir olup olmadığı dikkate alınmadan çeşitli spor alanlarından söz edilir. Konu başlığı şöyledir: “Bu ders yılı ile ilgili hedefleriniz nelerdir? Bir konuda başarılı olmak için neler gerekir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.”

HEPİMİZ FARKLIYIZ

Öğrenmeden Önce

Hangi sanat ya da spora ilgi duyuyorsunuz? Arkadaşlarınız da sizin gibi mi düşünüyor?

Resimlerdeki çocukların ilgi ve yetenekleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Bazı özelliklerimizin, ilgi ve yeteneklerimizin farklı olması doğaldır. Herkesi olduğu gibi kabul etmeli, farklılıklara saygı göstermeliyiz.

13

“İrem, önceleri sadece hafta sonu eğlencesi olarak gördüğü jimnastik kurslarını artık onu hedefine ulaştıracak bir yol olarak görüyordu. Televizyonda olimpiyatları izlerken karar vermişti, çok çalışacak, millî sporcu olacaktı. Onun bu istek ve gayretini jimnastik kursundaki öğretmenleri de fark etmişlerdi. “Fiziğin ve esnekliğin bu spora çok uygun. Bu gayretinle biz de başarılı olacağına inanıyoruz. Yarışmalara kadar daha düzenli bir şekilde çalışmalıyız.” dediler. İrem, öğretmenlerinin bu sözlerinden jimnastiğe, öncesine göre daha fazla zaman ayırması gerektiğini anladı. Bu arada derslerini de ihmal etmemeliydi.” (Kapulu ve Bayram, 2017b: 80-81). Sonuç olarak planlı çalışan İrem hem derslerinde başarılı olur, hem de yarışmada hedeflediği dereceyi alır!

Benzer bir örnek çalışma kitabındaki “Denemeye Değer” başlıklı konuda bulunmaktadır:

“Ekin uzun zamandır tekerlekli paten kullanmayı çok istiyordu. Arkadaşı kullanabileceğini söyleyip patenlerini Ekin’e uzattığında Ekin kullanamayacağından korktu.” “Sizce Ekin tekerlekli paten kullanmayı denemeli mi yoksa bu istediğinden vazgeçmeli mi? Neden?” sorusu öğrencilere yöneltilir. (Kapulu ve Bayram, 2017b: 71).

Ülkemizde kaç çocuk paten sahibidir? Paten her çocuk için ulaşılabilir bir şey midir? Bu sorular ders kitapları yazarlarının dikkatini çekmez ki benzer anlatılara bisiklete binen, buz pateni yapan görsellerle devam edilir: “Geçen yıl yapmak istediğiniz ancak tek başınıza yapamadığınız davranışlar nelerdir?” “Dört beş yaşlarındaydım. Babamın doğum günümde hediye ettiği bisiklete binmek için çok heveslenmişim. Ancak boyum pedallara yetişmiyordu. Tekerlerin yanlarına takılan denge tekerleri olmadan da bisikletin üstünde duramıyordum. Buz patenine ilk başladığım yıllarda buz üstünde zor duruyordum. Şimdi ise bacaklarım ve kollarım geliştiği, kuvvetlendiği için buz üstünde birçok zor hareketi kolayca yapabiliyorum.” “Resimlerdeki çocuklar zaman içinde hangi değişiklikleri yaşamışlardır. Siz de benzer

değişiklikler yaşadınız mı? Kendinizdeki değişiklikleri bu çocukların yaşadıkları değişikliklerle karşılaştırınız.” (Kapulu ve Bayram, 2017c: 102). Örnekte görüldüğü gibi aslında amaç sporla çocukların bedensel gelişimlerinin yanında kişisel gelişimlerinin önemine dikkat çekilmesidir. Bunun için orta ve üst sınıfların spor etkinliklerinin yerine ya da yanına her çocuğun atletizm, koşu, voleybol gibi gündelik hayatta rahatlıkla yapabileceği ve okulları aracılığıyla erişebileceği spor dalları ve olanaklara yönelik örnekler verilmelidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İlköğretim Hayat Bilgisi ders kitaplarında toplumsal eşitsizliklerin ele alınışındaki amaç bireyler arasındaki farklılıkların öğretilmesi ve öğrencinin farklılıkların farkına varmasını sağlayarak, farklılıkların nedenlerini sorgulanmasıdır. Yine meslek, eğitim, gelir, servet, toplumsal cinsiyet ve sınıfsal farklılıkların neden olduğu ayrımcılıklarla mücadele, eğitimin toplumsal bütünleştirme işlevi bakımından da oldukça önemlidir. Türkiye eğitim sisteminde temel eğitimde Hayat Bilgisi ders kitaplarının içeriğinde yer alan, alması öngörülen farklılıklar ve farklılıklardan kaynaklanabilecek eşitsizlikler ve ayrımcılıklarla mücadeleyi öğrenmeleri bakımından konu oldukça önemlidir. Bu makale kapsamında incelenen yedi Hayat Bilgisi ders kitaplarında toplumsal farklılıkların farklı boyutlarda ele alındığı, meslek, cinsiyet ve yaşam biçimi temelinde çeşitli görseller, metinler ve örnek alıştırmalarla işlendiği görülmektedir. Kız ve erkek çocuklarının görsel temsilleri bakımından eşitlikçi bir bakış açısı kısmen ortaya konmasına karşın, çocuğa hediye olarak alınan bisiklet örneklerinde olduğu gibi, bisikleti satın alan kişi babadır. Ders kitaplarında “paranın sahibi”nin erkekler olduğuna ilişkin iletiler ders kitaplarında devam etmektedir (Gümüsoğlu, 2016: 109). Bu yönüyle metinlerde örtülü cinsiyetçi iletiler bulunmaktadır. Öte yandan çocuklara öğretilmesi beklenen değer, tutum ve alışkanlıkların ise, tek tip, ideal orta sınıf çekirdek aile modeli olduğu görülmektedir. Orta sınıf ailesi ve yaşam pratikleri üzerinden idealleştirilen modern ailede çocukların kazanmaları gereken temel alışkanlıkların öğretilmek istendiği görülmektedir. Diğer aile modellerini göz ardı eden Hayat Bilgisi ders kitaplarında yapısal eşitsizliklerin sorgulanması ise, olanaksızlaşmaktadır. Tek tip aile modeli gerçekçi değildir ve öğrenciler farklı aile tipleri ve yaşam biçimlerinden gelen özelliklere sahiptirler. Önemli olan çocukların farklı ailelerden gelen bireyler olarak, öz bakımlarının yanında sağlıklı ortamlarda yaşam becerilerini geliştirmelerinin sağlanmasıdır. Toplumsal eşitsizliklere karşı mücadele araçlarını bilmeleri ve demokratik bir toplumsal bilinci sahip, duyarlı bireyler olmayı öğrenmeleridir. Oysa Hayat Bilgisi ders kitaplarında çocuklara sadece tüketim kültürü üzerinden sosyoekonomik ve kültürel farklılıklar öğretilmektedir. Ancak bunun doğru bir pedagojik ve sosyolojik yaklaşım olduğu söylenemez.

Modern çağdaş toplumlarda eğitim, çocukları bilgiyle donatırken, temel becerilerini ve yeteneklerini geliştiren bir kurum olarak, aynı zamanda toplumsal bütünleştirme işlevine de sahiptir. Yine toplumsal farklılıklar kadar, bu farklılıklardan kaynaklanan ayrımcılıklarla mücadelenin farkındalığını sağlamak da eğitim kurumlarının önemli görevleri arasındadır. Bu anlamda sosyal devletin rolü de ele alınan ders kitaplarında çocuklara öğretilmemektedir. Çocuklara modern yaşam, tüketim temelli bir bakış açısıyla sunulmaktadır. Oysa farklı aile tiplerinin ve yaşam biçimlerinin çocuklara öğretilmesi, farklılıklarına rağmen temel alışkanlıkları nasıl kazanacaklarını ve güçlenebileceklerinin gösterilmesi gerekmektedir. Benzer biçimde Güven’in de dikkat çektiği gibi Hayat Bilgisi ders kitaplarının tekrar gözden geçirilmesinde özellikle içeriğin, kazanımları gerçekleştirmeye dönük olması, örneklerle desteklenmesi ve öğrencinin aktif rol alarak öğrenmesini kolaylaştırması açısından zenginleştirilmesinde yarar vardır (Güven, 2010: 94). Ayrıca ders kitapları görsel unsurlar bakımından da öğretimi destekleyici ve sorgulayıcı hale getirilmeli ve öğrencilerin eşitlikçi bakış açılarını geliştirmelidir.

KAYNAKLAR

- Akgül, K., Aydınbelge, M., Balcı, S., Tanyeri, T. (2017). İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitabı 1, MEB Devlet Kitapları. Erişim Tarihi: 18.02.2018. <http://www.mustafaturan.com/urun/2017-20178-MEB-1-S%C4%B1n%C4%B1f-Hayat-Bilgisi-Kitab%C4%B1-1948>.
- Aslan, A. (2016a). Hayat Bilgisi 2. Sınıf, 1. Kitap. Yıldırım Yayınları, Ankara.
- Aslan, A. (2016b). Hayat Bilgisi 2. Sınıf, 2. Kitap. Yıldırım Yayınları, Ankara.
- Aslan, A. (2016c). Hayat Bilgisi 2. Sınıf, 2. Kitap. Yıldırım Yayınları, Ankara.
- Dursun, F., Eşgi, N. (2008). 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, (22), s.21-34.
- Gümüsoğlu, F. (2016). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet, 4. Baskı, Tarihiçi Kitabevi, İstanbul.
- Güven, S. (2010). İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Ders ve Öğrenci Çalışma Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Eğitim ve Bilim, 35(156), s.84-95.
- Kahraman, F., Sallan Gül, S. (2015). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Üzerine Bir Araştırma. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1), s. 339-366.
- Kapulu, S., Bayram, Ö. (2017a). Hayat Bilgisi, 3. Sınıf, 1. Kitap. Sevgi Yayınları, Ankara.
- Kapulu, S., Bayram, Ö. (2017b). Hayat Bilgisi, 3. Sınıf, 2. Kitap. Sevgi Yayınları, Ankara.
- Kapulu, S., Bayram, Ö. (2017c). Hayat Bilgisi, 3. Sınıf, 3. Kitap. Sevgi Yayınları, Ankara.
- Koray, M. (2008). Sosyal Politika. Üçüncü Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Sallan Gül, S. (2004). Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısacasında Refah Devleti. Etik Yayınları, İstanbul.
- Sallan Gül, S., Kahraman, F. (2012). Toplumsal Tabakalaşma ve Yoksulluk. Sosyolojiye Giriş, Der. Muammer Tuna, Detay Yayıncılık, Ankara, s. 386-382.